

AMINTIRILE UNUI NEPARTICIPANT LA MAREA ADUNARE DE LA ALBA IULIA

Sub acest titlu se gândea profesorul Nicolae Lascu să-și publice amintirile din toamna fierbinte 1918; dar n-a mai făcut-o. Comunicăm însemnările pe care le-a lăsat dactilografiate, cu puține corecturi de mână, în preajma zilei aniversare, în ultimii ani ai vieții.

În toamna 1918 Nicolae Lascu, cel mai mic dintre șase frați, avea 10 ani și jumătate, dar era prematur maturizat prin dramatica experiență a războiului. Sora cea mai mare, Raveca, a rămas văduvă în primele luni ale conflagrației; soțul său, Amos Frâncu, a căzut pe frontul rusesc încă în 1914. Fratele care urma, Silviu, a căzut pe frontul italian, în Carst, la 14 mai 1916: încă nu împlinise 20 ani! Mulți ani mai târziu, urmând descrierea făcută de ordonanța lui Silviu, Nicolae i-a găsit mormântul și i-a ridicat un monument de piatră.

Cele trei surori care au țesut drapelul se numeau Raveca, Anica și Măriuca.

Fratele Iustin, atunci absolvent al clasei a VII-a a liceului din Blaj, s-a înrolat în Garda Națională din Benic și, pentru vrednicia lui, a fost distins cu „Medalia Ferdinand I cu spade pe panglică“, în 1940.

Parohul comunei era părintele Amos Frâncu (1871—1959) și învățător Gheorghe Spătaceanu (1877—1929).

Pe lista de colectă pentru ridicarea unui orfelinat, pentru orfanii de război, în „Unirea“, XXVI, nr. 79, 15 august 1916, tatăl Amos Laslo a deșus 10 coroane și, în amintirea fiului căzut Silviu Laslo, sublocotenent, 20 coroane. Familia purta numele maghiarizat cu o generație înainte.

VIORICA LASCU

EVENIMENTELE DIN TOAMNA 1918 INTR-UN SAT DE LA POALELE MUNȚILOR APUSENI

— O precizare preliminară: este vorba de satul Benic, de pe valea Gâlzii — de aproximativ 200 de „fumuri“ [case], pe atunci centru administrativ și pentru alte sate din apropiere [Galda de Sus, Mesentea și Galda de Jos], situate pe aceeași vale.

— Greutățile și îngrijorările vieții de toate zilele: războiul îndelungat secătuisese toate resursele materiale ale unei populații formate în majoritate de femei, copii și invalizi [câțiva]; cei considerați capabili să

poarte armele erau împrăștiati pe toate fronturile, luptând sub un steag străin, al „Pajurei cu două capete“, iar mulți dintre ei pierzându-și viața sau „ajungând în prinsoare“.

— Zilele însorite ale lui octombrie au adus și primele raze de speranță: zvonuri tot mai persistente anunțau sfârșitul războiului; pe buzele tuturor se auzeau, șoptite mai întâi, apoi spuse răspicat, cuvintele: „S-a pus pacea“, „S-a isprăvit bătaia“!

— „Solia păcii“ — apariția unui om, de fel din Galda de Sus, în uniformă și cu arma la umăr, dar cu o bucată de pânză albă la capela [chipiul] de soldat! Venea pe jos de la Teiuș. Pe drumul până în piața din centrul satului era însoțit de numeroși copii, în timp ce alții alergau acasă, să spună ce-au văzut. La întrebările adresate de femei și bătrâni, el a confirmat cele auzite anterior din zvonuri.

— Bucuria spontană, de revedere neîntârziată cu cei dragi, dar, în același timp, și lacrimi amare ale mamelor și soțiilor, care nu mai aveau pe cine aștepta.

— În zilele următoare au sosit și mulți din sat, aducând vești despre „răguluție“ [revoluție], despre „abzicerea“ [abdicarea] împăratului.

— Vestea cea mai senzațională — „Unirea cu România“!

— Vești despre „Adunarea“ de la Bălgrad — la 1 Decembrie.

— Alte zvonuri: — acolo se va hotărî „Unirea“

— se vor împărți averile grofilor și baronilor

— se va face dreptate

— În sat n-aveam grofi și baroni — bogătașii mai mari erau Râmbor [Rheinbold], medic și profesor la Cluj, care de câte ori venea în sat acorda consultații gratuite; — alt bogătaș era Episcopia romano-catolică din Bălgrad.

— Unii erau pentru jefuirea gospodăriilor acestor mari bogătași — dar cei mai mulți pentru respectarea lor. Cei din Galda de Sus, porniți spre jaf și distrugerii, au fost împiedecați de Garda Națională, formată din oameni înțorși din război și din tineri fără stagiu militar, îndeosebi elevi de liceu.

— „Cei care au făcut nedreptăți să-și ia răsplata“! Cel mai vinovat — notarul comunei. Dar a scăpat nevătămat, prin grija unui vecin, care l-a ascuns în casa lui, apoi noaptea l-a dus cu o căruță la Alba Iulia, dimpreună cu membrii familiei. — Vina notarului: n-a împărțit banii cuveniți văduvelor, orfanilor și celor ce aveau dreptul la ajutoare, după membrii de familie plecați pe „câmpul de bătaie“.

— Fixarea zilei de 1 Decembrie pentru „Adunarea“ de la Alba Iulia — toată atenția pentru ca să fie de față „mic și mare“ — s-a vestit în mai multe zile pe ulițele satului, prin baterea tobei.

Învățătorul satului aduna la școală pe cei mai tineri spre a-i învăța „Cântece naționale“: „Deșteaptă-te, Române“, „Pe-al nostru steag“, „Tricolorul“ și altele. Pe drum de la școală spre casă ei cântau cele învățate, așa că întreg satul vuia de glasurile lor — până seara târziu, creind o atmosferă de bucurie și entuziasm.

— Toți așteptau cu nerăbdare ziua de 1 Decembrie, dornici să meargă la Alba Iulia — chiar dacă știau că trebuia să străbată pe jos cei aproa-

pe 20 km. pe drumul de țară — căci pe drumul mai scurt peste câmp nu se putea merge din cauza zăpezii și a noroiului.

— În cursul acestor pregătiri pentru Alba Iulia s-a ivit și necesitatea unui steag tricolor românesc, pe care participanții la Marea Adunare trebuia să-l aibă în fruntea coloanei. Culorile erau cunoscute, căci de multă vreme feciorii și fetele le purtau combinate în brăiele sau cingătorile lor, adeseori chiar pe sub pieptare, spre a nu fi văzute de jandarmii cu pene de cocoș ai „Pajurei cu două capete“.

— Negăsind la Teiuș material potrivit pentru confecționarea steagului, fetele s-au hotărât să-l țese din „strămăturile“ vopsite cu culorile respective. Repede s-a strâns materialul necesar pentru confecționarea steagului, apoi, la propunerea celor trei surori ale mele, iscusite țesătoare, s-a hotărât ca războiul să fie instalat în casa noastră. În felul acesta am participat activ la toate fazele de lucru, îndeosebi la „facerea“ țevilor cu materialul celor trei culori pentru „băteală“. Modelul pentru aranjarea culorilor a fost brăul sau cingătoarea, pe care le purtau feciorii și fetele. Așa se explică de ce, mai târziu, când au apărut drapelele oficiale, s-a constatat că acesta nu corespundea întru totul, deoarece culorile erau așezate perpendicular pe băț, în loc să fie paralele. Evident, a contribuit și structura drapelului maghiar de până atunci.

— Pe măsură ce se apropia ziua mult dorită, 1 Decembrie, sporeau și pregătirile celor care urmau să plece la Alba Iulia. Cei mai mulți s-au arătat „gata de drum“. Excepții: „cei prea mici“ față de greutatea drumului — printre aceștia mă numărăm și eu, cu mult regret! — și cei „prea mari“ ca să mai poată înfrunța asemenea osteneli.

— Noaptea precedentă marii sărbători nimeni din sat „n-a închis un ochi“; peste tot cântece naționale și chiote și pregătiri zorite spre jocul de adunare din piață. Plecarea a avut loc cu mult înainte de apariția zorilor. Satul a rămas aproape pustiu, dar și cei de-acasă eram cu gândul și cu inima la Alba Iulia, la ai noștri și la toți de-acolo.

Seara târziu ne-au vestit întoarcerea cântecele naționale și uralele repetate: „Ne-am unit cu România“; „Trăiască Unirea“; „Trăiască România Mare“!

Apoi toți cei din piață s-au prins într-o „Horă a Unirii“.

— Atmosfera de sărbătoare a durat zile și săptămâni.

— Vizita unei echipe de ostași din Armata Română — un eveniment pe cât de neașteptat, care a umplut inimile benicenilor de bucurie. Era pe la sfârșitul lui Decembrie. Armata română își stabilise un regiment de vânători la Alba Iulia.

S-a anunțat că vor sosi în sat câțiva ostași români, care urmau a fi transportați cu două căruțe trimise după ei. Tot satul a fost din nou în sărbătoare. În grabă s-a ridicat, la intrarea în sat, un arc de triumf, împodobit cu crengi de brad și panglici tricolore, având la mijloc drapelul țesut pentru Adunarea Națională de la Alba Iulia. Ceva mai jos era atârnată următoarea inscripție: „Bine ați venit în comuna Benicu Vinosu“. Evident, denumirea era neobișnuită, deoarece localnicii și cei din împrejurimi îi spuneau satului simplu „Benic“, în timp ce numele oficial al administrației maghiare fusese „Borosbenedek“ — de aici, în lipsa unei nomenclaturi administrative românești — care avea să apară ceva mai târziu — s-a făcut, pur și simplu, traducerea celei maghiare.

Pe la orele amiezii au sosit căruțele cu oaspeții: un subofițer și patru soldați, care au fost primiți cu entuziasm și aclamații de „să trăiască”, de mulțimea de săteni. Preotul satului le-a rostit un călduros cuvânt de bun venit, apoi au fost conduși la sediul Gărzii Naționale, unde au fost găzduiți și ospătați până în ziua următoare, când s-au întors la Alba Iulia, însoțiți de mulțime până la ieșirea din sat. Această vizită a fost mult timp comentată printre săteni și considerată unul dintre evenimentele de seamă petrecute prin împrejurimi.

— Concluzie: Considerentele pentru care am notat aceste „evenimente”: că fiecare fapt mărunț în aparență, orice detaliu, contribuie la cunoașterea mai deplină și mai completă a istoriei acelei epoci fierbinți și, în același timp, luminoase pe care o aniversăm acum.

NICOLAE LASCU

LES SOUVENIRS D'UN NON-PARTICIPANT À LA GRANDE ASSEMBLÉE
NATIONALE D'ALBA IULIA

(Résumé)

Les notices, publiées posthumes, du professeur Nicolae Lascu, *Les souvenirs d'un non-participant à la Grande Assemblée Nationale d'Alba Iulia*, informent sur le climat de joie et soulagement à l'annonce de la fin de la guerre 1914—1918, de l'enthousiasme qui anima un village du district Alba, Benic, dont la participation des paysans adultes fût unanime à l'Assemblée, et du premier contact des paysans de Benic avec les soldats de l'armée roumaine. L'introduction donne des informations sur la famille de l'auteur, durement prouvée par la guerre.